

"אני חזרתי הביתה, גברים המשיכו כרגיל": הקורונה משכה את נשות האקדמיה דור אחורה

מאז התפרצות הקורונה, מי שמשלמות לרוב את המחיר על היעדר המסגרות החינוכיות הן האימהות. אלא שעבור חברות הסגל הצעירות באקדמיה, המשמעות הרת גורל: הן מצויות בשנים קריטיות שיקבעו את עתידן המקצועי, אך התפוקה שלהן נפגעת אנושות. "אם לא קיבלת קביעות", מסבירה אחת מהן, "את עפה"

שירה קדרי-עובדיה 21.12.2021 06:00

כשמגפת הקורונה פרצה, היתה ל"מרצה מתחילה באוניברסיטת חיפה. העולם – ובכללו האקדמיה – הסתגל אל המציאות החדשה, והחוקרת הצעירה נאלצה לנווט את חייה בין ארבעה ילדים צעירים לבין הסטודנטים שלה, שהתרגלו יחד איתה אל ההוראה מרחוק. פעמים רבות מצאה את עצמה יוצאת מהמולת הבית, נכנסת למכוניתה ומעבירה משם שיעור בזום.

כחברת סגל ללא קביעות יש חלון זמנים קטן שבו עליה להוכיח את עצמה – שלוש או ארבע שנים – ואחריו כמעט בלתי אפשרי לקבל חוזה קביעות, וההעסקה נותרת ארעית, משנה לשנה. כדי לזכות בקביעות הנכספת, ל"ושכמותה נדרשים להישגים אקדמיים ובראשם פרסומים בכתבי עת מדעים נחשבים וקבלת מענקי מחקר. ול", כמו אימהות רבות בשנתיים האחרונות, נעה בין בידודים, ילדים ללא מסגרת מול שאיפות אקדמיות שביססה במשך שנים ארוכות.

ל" ביקשה שלא להיחשף בשמה, כמו מרבית הנשים שהתראיינו לכתבה הזו. מי שטרם קיבלה קביעות חרדה למעמדה, אף שבפועל הנתונים היבשים לצדן: לפי סקר שערכה האקדמיה הצעירה הישראלית בקרב 850 חברי סגל שנקלטו בעשור האחרון (המהווים כרבע מכלל חברי הסגל הצעיר בישראל), מצבן של נשים הורע בכל המדדים בשנתיים החולפות. החל מפרסומים, דרך התקדמות במחקר ועד להגשת בקשת למימון מחקר, נשים העידו על פגיעה בשיעורים גבוהים באופן משמעותי מאלה של הגברים.

אמנם הריון ולידה מזכים חברות סגל שטרם קיבלו קביעות בהארכה בתקופת הניסיון, בדרך כלל עד לשש שנים, אך הקורונה תקעה מקל נוסף בגלגלים. מי שמשלמות לרוב את המחיר על היעדר המסגרות לילדים ועל הבידודים הן אימהות, ועבור חברות הסגל הצעירות יש לכך משמעות מיוחדת – מכיוון שהן מצויות בשנים קריטיות שעתידות לקבוע את עתידן באקדמיה.

"אם לא קיבלת קביעות - את עפה. זאת המשמעות", הדגישה נ', חברת סגל באוניברסיטה העברית, "וכדי לקבל קביעות, צריך לעמוד בקריטריונים. צריך לפרסם בכתבי עת מדעיים, שזה תהליך שלוקח שנים ארוכות, ובינתיים יש המון לחץ. אם לא הצלחת לפרסם מספיק ולייצר לעצמך מוניטין חזק מספיק, הסתיימה לך הקריירה. זה קורה אחרי שנים של השקעה, של פוסט-דוקטורט. וזה קשה מאוד. זה חלון הזדמנויות שאם לא נכנסת אליו זה קשה נורא".

כשהחוקרים והחוקרות התבקשו לדרג מהם הגורמים שהשפיעו לרעה באופן הבולט ביותר על ההתקדמות המחקרית שלהם בתקופת הקורונה, 50% מהנשים דירגו במקום הגבוה ביותר את הצורך לדאוג לרווחת המשפחה, לעומת 30% מהגברים. "נשים נפגעו מהמשבר הזה באופן לא פרופורציונלי", העידה נ'. היא שהתה עם משפחתה בארה"ב במסגרת פוסט-דוקטורט בזמן שהקורונה פרצה. כשבתי הספר נסגרו, היא נאלצה לצמצם מאוד את הפעילות המחקרית שלה. "הפסקתי לעבוד וחזרתי הביתה לטפל בילדים, בזמן שהגברים המשיכו כרגיל", היא נזכרה השבוע, "זה היה בולט לעין".

בעיה מערכתית

אתגרי החוקרות הצעירות בתקופת הקורונה הם רק חלק מתמונה רחבה יותר של פערים מגדריים במוסדות האקדמיים. בעוד שנשים במסלולים לכל התארים הן 60% מהסטודנטים, בקרב הסגל הבכיר התמונה מתהפכת: שיעור נשות הסגל הבכיר באוניברסיטאות עומד על 33% בממוצע. הסיבות לכך חמקמקות, אך רבים מציינים את הציפייה מאנשי סגל לעתיד לנסוע לפוסט-דוקטורט בחו"ל כחסם המונע מנשים להמשיך במסלול האקדמי.

בהדרגה, החלה להתגבש קבוצת חוקרות שניסתה לקדם שינוי בנושא. "יש חוקרות שחשבו לאורך תקופה ארוכה שהן לבד בסיפור הזה, שרק הן נכשלות", הסבירה ד"ר תניא ציון-וולדוקס, אחת מחברות הקבוצה, "כשהתחילה להתגבש קבוצה הן היו בהלם מכך שיש עוד נשים במצבן".

לדברי ציון-וולדוקס, ההבנה שמדובר בבעיה מערכתית היא שלב הכרחי בדרך לפתרון. "בתוך המערכת האוניברסיטאית, אנחנו הקבוצה שצריכה להוכיח את עצמה", היא תיארה, "ביומיום יש בזה היגיון, אבל בקורונה המשוואה פתאום לא עובדת. לוקחים לך שנתיים מהזמן ואומרים לך: תגיעי לאותם ההספקים".

בסקר אנונימי שהפיצו חברות הקבוצה בין נשות הסגל באוניברסיטה העברית, החלו להתבהר המחירים הכבדים של תקופת הסגרים והבידודים: "הקרקע נשמטה מתחת לרגליים", תיארה זאת אחת החוקרות שהשיבו על הסקר, ואחרת כתבה: "אין רגע אחד של שקט, אין רגע אחד לבד. אין רגע אחד שבו לא נדרשתי לטפל, לתמוך במישהו, ובתוך כל זה בכל זאת להמשיך לעבוד ולפרסם".

אחרת הביעה חשש כי העיכוב במחקרה ישפיע על הסיכוי לקבל מענקים בהמשך, ויפגע בו בטווח הרחוק. הקשיים האלה הורגשו היטב בשטח: לדברי נ', ישנן מחלקות באוניברסיטה שבהן לא הוגשה השנה אף בקשה לקידום מצד נשים, בעוד שגברים הגישו את מועמדותם כרגיל.

התחושות הללו אינן ייחודיות לאוניברסיטה העברית. פרופ' הללי פינסון מאוניברסיטת בן גוריון, המשמשת יועצת נשיא האוניברסיטה להוגנות מגדרית, יזמה עם כניסתה לתפקיד לפני כשנה מחקר שבמסגרתו ראינה כ-20 חברות סגל לפני קביעות שהן גם אימהות, על הקורונה ומחירה. "השונות גדולה, אבל כולן כמעט דיברו על המחיר שהן מרגישות שהן משלמות", העידה פינסון, "בעבודה האקדמית, בבריאנות, באימהות".

התופעה אינה מנת חלקן הבלעדית של נשות האקדמיה בישראל: שורת מחקרים בינלאומיים בנושא מצביעה על ירידה בקצב פרסום המאמרים של נשים לעומת גברים בתקופת הקורונה, ועל כך

שאימהות הקדישו זמן רב יותר לטיפול במשפחה על חשבון המחקר האקדמי שלהן, בהשוואה לאבות.

מדיניות "ניטרלית" פוגעת

חלק מהאוניברסיטאות הצהירו לאורך תקופת הקורונה כי בכוננתן להתחשב בחברי וחברות הסגל הצעירים. כך, אוניברסיטת בן גוריון החליטה לאפשר לדוקטורנטיות לקבל מלגה במשך שנה נוספת, מעבר לארבע השנים המקובלות. לעומת זאת, בטכניון הוחלט להעניק הארכה של סמסטר או של שנה שלמה לחוקרים ללא קביעות שיצהירו כי פעילותם האקדמית נפגעה בתקופת הקורונה. אוניברסיטת בר-אילן העניקה לחוקרים ולחוקרות ללא קביעות שנת הארכה אוטומטית לנוכח קשיי תקופת הקורונה, מעבר להארכה הניתנת בגין היריון ולידה, וכן עודדה את ראשי המחלקות להציע לחברי הסגל הצעירים הקלות בחובות ההוראה שלהם ולשחרר אותם מתפקידים אדמיניסטרטיביים. באוניברסיטת תל אביב הונחו דיקני הפקולטות "לבחון את צרכיהם של חברי הסגל הצעירים ולהקל עליהם במטלות אדמיניסטרטיביות ואפילו במטלות הוראה". לחלק מההקלות האלה נוספו גם תקציבים שנועדו לסייע לחברי הסגל להתמודד עם מטלות ההוראה בעזרת עזרה חיצונית.

בינתיים, באוניברסיטה העברית התקבלה בחודש שעבר החלטה חריגה: כלל חברות הסגל ללא קביעות שהן אימהות לילדים מתחת לגיל 12 יקבלו הפחתה חד-פעמית בעומס ההוראה בשנת הלימודים הבאה, מבלי שיצטרכו לבקש זאת. בנוסף קיבלו האימהות פטור גורף מתפקידים אדמיניסטרטיביים בשנת הלימודים הנוכחית, והארכה של תקופת הניסיון בשנה.

ההחלטה יוצאת הדופן התקבלה בתום מאבק ארוך. חברות הסגל פנו בשנה האחרונה כמה פעמים להנהלת האוניברסיטה העברית בבקשה להכרה בקשיים המיוחדים שבהן נתקלו בתקופת הקורונה. התהליך כלל גם פגישה טעונה עם רקטור ונשיא האוניברסיטה, שאליה הגיעו כ-30 חוקרות שתיארו את קשייהן מאז פרוץ המגפה: בידודים חוזרים עם ילדים צעירים, לידה בשיא המגפה, שבועות ארוכים עם הילדים בבית בלי פנאי למחקר ולכתיבה, כשכל דקה פנויה לעבודה מוקדשת רק למילוי חובת ההוראה בקורסים ולא מעבר לכך. "כולן ישבו שם וסיפרו שהן מרגישות שקיפות מוחלטת", אמרה ד"ר רננה קידר, מרצה בכירה בפקולטות למשפטים ולמדעי הרוח. בתום השיחה, ניכר היה שמשהו בגישת הנהלת האוניברסיטה השתנה. "נדמה לי ששם נפל האסימון", אמרה נ'.

ההסדר נוגע גם לאבות לילדים צעירים - אך בניגוד לאימהות, הללו נדרשים להגיש לצורך כך בקשה מיוחדת. נ' מסבירה כי "מדיניות 'ניטרלית' מבחינה מגדרית פוגעת בנשים - כי היא מובילה לכך שהגברים מקבלים יתרון למרות שעובדתית, הם לא נפגעו באותה המידה".

ואכן, מחקר מ-2018, הראה כיצד הארכה שווה לאימהות ולאבות צעירים באקדמיה העניקה יתרון לגברים בלבד ואף פגעה בנשים. נ' וחוקרות אחרות ששוחחו עם "הארץ" בירכו על ההחלטה שהתקבלה באוניברסיטה העברית, אך הביעו תסכול מכך שנדרש זמן רב מאוד עד שהתקבלה, וחשש מכך שבפועל עדיין יידרש מהן להיאבק מול ראשי הפקולטות שלהן. אחרי הכל, מספר הקורסים נותר זהה ומישהו יצטרך למלא את שורות ההוראה. "החשש הוא שבפועל יגידו לי: 'את ממש חייבת לוותר על ההוראה?' כדי שהמהלך הזה יתאפשר באמת, האוניברסיטה צריכה לתקצב אותו", הסבירה נ'. "החלטה בלי תקציב היא החלטה שלא תתממש", הוסיף גורם שמעורה בתחום.

על מנת להתמודד עם הפערים הללו, במועצה להשכלה גבוהה השיקו לפני כשנה וחצי תוכנית בשם "קו המשווה". במסגרתה, התבקשו מוסדות להגיש תוכניות מפורטות הכוללות יעדים להתמודדות עם הבעיות. מוסדות שיעמדו ביעדים יזכו לתוספת תקציב. בכל מוסד נוקטים פעולות שונות מעט, אך הכיוון דומה: הבטחת ייצוג לנשים בוועדות המינויים השונות, סדנאות להעלאת המודעות להטיות מגדריות בקרב חברי סגל, ובדיקה מדוקדקת של החסמים המונעים קידום נשים בניסיון להתמודד עמם. "התוכנית דורשת מאיתנו פעולה אינטנסיבית ורחבת היקף", אמרה ל"הארץ" פרופ' אורנה ששון-לוי, יועצת השוויון המגדרי באוניברסיטת בר אילן.

ואולם, במיוחד עבור מי ששילמה את המחיר בשנתיים האחרונות, עדיין לא ברור אם הפעולות הללו מגיעות מאוחר מדי - ומעט מדי. ההשלכות שלהן, אם יהיו משמעותיות, יתבררו רק בחלוף הזמן. "במחלקות שבהן יש אשה בעמדת השפעה, ראש מחלקה, הן הבינו ופעלו כבר בזמן אמת", סיכמה חברת סגל צעירה, "שאלו מה צריך, השיגו הקלות, תקציבי מחקר. נעשתה התאמה אישית. אבל במחלקות עם גברים - זה לא קרה".